

Vladimír Ferko: Žltý diabol, žltý boh

Úryvok z kapitoly **ZLATÁ FATAMORGÁNA** venovanej najmä hľadaniu zlata pomocou alchýmie (str. 236):

A naše Slovensko? Vari ho alchýmia obišla? Vari sa mu vyhlo zlatohľadačstvo, ktoré trvalo až do konca osemnásteho storočia?

Do prebohatej alchymistickej literatúry prispel aj kremnický zlatník Peter Rosenauer junior svojim spisom *Pandorra* z roku 1599, v ktorom sa zaoberal — ako inak — hľadaním kameňa mudrcov. Alchymista Thurneysser navštívil na svojich dlhých „služobných cestách“ aj naše zlatonosné a striebornosé oblasti a tento múdry a Slovači prajný muž vyhlásil, že kameň mudrcov možno pripraviť iba z našich rúd.

Zo sedemnásteho storočia sa uchovali už po slovensky písané alchymistické rukopisy. Toto pekné storočie ozdoboval aj komorný gróf našich bankských miest Konrád Richthau. Striedavo žil v Bratislave, Kremnici a v Banskej Štiavnici a do dejín alchýmie vošiel celkom kuriózne — pred jeho cisárskym veličenstvom sa osobne usiloval premeniť zlato na ortuť!

V kapitole **CECH SVÄTÉHO ELÍGIA** sa autor zaoberá zlatníkmi vo svete a na Slovensku... (úryvok je zo str. 273):

V priebehu času sa vytvorili na Slovensku tri zlatnícke oblasti — bratislavská v blízkosti hlavného mesta habsburskej monarchie, stredoslovenská v trojici hlavných bankských miest — Kremnice, Banskej Bystrice a Banskej Štiavnice — a východoslovenská s centrami v Levoči a v Košiciach.

Zlatnícky cech vznikol najprv v Košiciach — niekedy v tretej štvrtine štrnásteho storočia. Zlatníci sa združovali do cechov takmer v každom väčšom meste. **Významnejšie zlatnícke cechy boli v** Košiciach, Bratislave, Levoči, Trnave, Rožňave, Prešove, Rimavskej Sobote, **Kremnici**, Banskej Bystrici a Banskej Štiavnici, Kežmarku, Komárne a v Bardejove.

Kapitola **OD DAREIKOV PO DOLÁRE A RUBLE** rozpráva okrem iného aj o minciach vyrazených v Kremnici (úryvky zo str. 287-302)

Roku 1252 začína Florencia raziť vlastné zlaté mince, známe *florény*, ktoré svoj názov odvodili z názvu mesta i z kvetinovej razby na rube mince. Benátska republika zavádza zlaté *zecchiny* rovnakej kvality až o 36 rokov neskôr a na nich sa po prvý raz vyskytuje slovo *dukát*. Takto: SIT.T.XPE. DAT.Q.TV.REGIS.ISTE.DUCAT.

Nuž a cez dukáty sme sa dostali až do našej Kremnice, ktorá k tejto najstálejšej európskej stredovekej mene prispela hojnou hrivnou.

V kapitole o našom zlate spomíname stretnutie uhorského kráľa Karola Róberta so svojim švagrom, českým kráľom Jánom Luxemburským v Trnave roku 1323. Výsledkom porady bola dohoda o razení zlatých florénov, ktoré sa u nás, zdá sa, začali raziť roku 1325. Boli to naozaj trváce, dobré a stále mince, ktoré sa stretli s porozumením u obyvateľstva, lebo dovtedajšia prax v mincovníctve a peňažníctve

našich krajín bola priam, zlodejská. Panovník každoročne sťahoval z obehu strieborniaky a vydával nové, pochopiteľne každý rok s menším obsahom drahého kovu.

Kremnické florény a neskoršie dukáty sa razili za veľmi prísnych podmienok. Dodržiavala sa hmotnosť, rýdzosť kovu, pri liatí zlata boli vždy prítomné kontrolné orgány. V Kremnici kvalitu kovu kontrolovali splnomocnenci ostrihomského arcibiskupa a taverníka - správcu kráľovského pokladu. Na skúšku rýdzosti odoberali z každej tavby tri pondusy zlata (asi 15 g). Nástroje a kov na razenie mincí uchovávali v prísnej opatere v dvoch skriniach pod trojnásobnou pečaťou. Zlatníctvo a mincovníctvo v Kremnici bolo naozaj vyspelé, hutníci vedeli dosiahnuť rýdzosť kovu až 23 karátov a 9 grénov, **florény z kremnickej mincovne boli teda takmer z rýdžeho zlata.**

~~~

V celom mincovníctve vládne stredoveký chaos - mince razia jednotlivé kniežatá, ba aj grófi i abatyše, pravda, s obmedzenou platnosťou. **Trvalými platidlami ostáva florén, kremnický dukát a zlatá kolínska marka.**

Zlaté a strieborné peniaze sa hodnotili podľa toho, či mali pravú *striž* a pravé zrno. *Striž* znamenala celkovú hmotnosť mince a zrno celkovú hmotnosť zlata či striebra obsiahnutého v minci. **Pri kremnických dukátoch sa striž takmer rovnala zrnu a táto po stáročia udržiavaná čistota kovu robila dukátom dobré meno po celej Európe.**

Dukáty samy však nemohli stačiť rozmáhajúcemu sa obchodu. Spod razidiel minciarov sa kotúľajú aj štvrt'dukáty, dvojdukáty i päťnásobné dukáty, zlaté toliarové mince, dukáty Mateja II., Ferdinanda II. Roku 1738 prerazili kremnickí minciari zlaté portugalské *cruzados* a španielske *haroliner*, lebo nevyhovovalo prísny m kremnickým dukátovým normám.

Kremnické dukáty sa vyznačovali krásnou žltou farbou - bolo to výrobné tajomstvo starej minciarskej rodiny, naozaj vzrušujúce, veď za krátku štvrt'hodinku vedeli aj na tisíckach dukátov dokonale zvýrazniť krásnu farbu zlata. Skutočnou raritou kremnických minciarov je **vyrazenie tisícnásobného dukátu pre Máriu Teréziu**. Tento tri a pol kilogramu ťažký suvení mienil panovníčke podarovať poľný maršal a palatín, pán bojnického panstva Ján Pálffy. Nevedno, či unikátny dukát naozaj zle vyrazili, alebo poľný maršal a stratég usúdil, že by nepriniesol očakávané úroky, lebo roku 1745 ho vrátil do Kremnice.

Kremnické dukáty sa razili nepretržite od roku 1330 do roku 1881, teda päť a pol storočia, a **natrvalo patria do piatej svetovej zlatej meny**. Neskôr existovali už len pokusy nadviazať na zlatú tradíciu kremnického mincovníctva. Roku **1923**, na piate výročie vzniku Československej republiky, začali v Kremnici raziť **jubilejné československé dukáty**. Do konca septembra 1936 vyrazili minciari tisíc jubilejných číslovaných dukátov, 451 137 jednoduchých, nečíslovaných a 4 000 pamätných dvojdukátov zo zlata s rýdzosťou 23 karátov a 8 grénov - teda tak ako kedysi. Okrem týchto dukátov vyrazili **roku 1929 k miléniu sv. Václava päťnásobné a desaťnásobné dukáty**. Roku 1951 sa opäť vrátili ku skromnej razbe, vyrazili päťsto jednoduchých, dvesto dvojnásobných, sto päťnásobných a sto desaťnásobných dukátov. Všetky majú na lícnej strane malý československý štátny znak s opisom REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ a na rube obraz sv. Václava s nápisom NEDEJ ZAHYNOUTI NÁM I BUDOUCÍM.

Potom, vyše štvrt' storočia po dukátoch v Kremnici — ni chýru, ni slychu. Podnet na razbu nových československých dukátov vznikol v súvislosti so šesťstým výročím smrti Karola IV. (1978).

Nové dukáty (jednoduché s hmotnosťou 3,4909 g, s obsahom rýdžeho zlata 3,4420, s priemerom 19,75 mm, dvojdukáty s priemerom 25 mm, päťdukáty s priemerom 34 mm a desaťdukáty s priemerom 42 mm), ktoré vyrazili v Kremnici, neboli súčasťou sústavy zákonných peňazí, ale obchodnými mincami. Ich predajná cena, podľa úradného oznámenia, sa prispôsobila podľa cien zlata na voľnom trhu...

~~~

Ešte pripomeňme, že Štátna mincovňa v Kremnici vyrazila roku 1978 20 000 jednodukátov a po 10 000 dvoj, päť a desaťdukátov. A v rokoch 1979-1982 po 10 000 jednodukátov s príslušným letopočtom razby. Pri takomto malom rozsahu razby sa úmerne zvýšila ich numizmatická vzácnosť. A skutočne, aj za tie „neľudové“ ceny ich ľudia rozchytali, v neuveriteľne krátkom čase zmizli z obchodov, lebo stále platí, že **„dukát je peniaz, ktorý ako uchovávateľ hodnôt je zvlášť obľúbený“**.

~~~

Dovoľme si malú numizmatickú škodoradosť — ani jeden z dukátov, ba ani z desaťnásobných dukátov nepatrí medzi najvzácnejšie mince z kremnickej mincovne. Pohládajte, možno práve u vás doma, kdesi medzi hrst'ou starých mincí, bude **obyčajný päťhaliernik z roku 1924. V Kremnici ich vyrazili len desať kusov** a dodnes sa podarilo nájsť iba dva. A ktože vie? Možno tento vzácny päťhaliernik, za ktorý možno kúpiť auto, nemáte, ale nájdete hliníkovú korunu z roku 1947, alebo trojhaliernik s letopočtom 1962. To sú najvzácnejšie kremnické mince, hoci v nich nie je ani jediný grén zlata.

~~~

Do nového svetla sa dostalo vyhľadávanie nových nálezísk, **otváranie nových, resp. i starých, pre niekdajšiu nerentabilnosť uzatvorených baní**. To sa, pochopiteľne, týka i našej vlasti. Naša **Kremnica**, Jílové v Čechách i Jeseníky na Morave ešte nevydali všetko svoje zlaté bohatstvo.

ZLATORUKÁ RUNA Z KREMNICI (str. 308-320)

Karol Róbert sa ešte v ten istý rok stretol so svojím bojovným švagrom českým kráľom Jánom Luxemburským a výsledkom porady oboch panovníkov bola dohoda, že **od roku 1325 budú raziť zlaté florény aj v českom a uhorskom kráľovstve**. V tom čase totiž len avignonský pápež Ján XXII. razil zlaté florény podľa vzoru florentských peňazí v mincovni v Pont de Sorgues.

~~~

Hlavným zázemím nesporných hospodárskych aj politických úspechov uhorských Anjouovcov bolo Slovensko, ktoré v tých časoch prežívalo svoj zlatý a strieborný rozkvet.

Ved' ročná produkcia zlata tu dosahovala tisíc kilogramov, striebra sa vyťažilo desaťtisíc kilogramov. Je to až neuveriteľné, ale je to tak — Slovensko tých čias sa podieľalo na svetovej produkcii zlata jednou tretinou a na produkcii striebra dokonca celou polovicou.

Pravda, **na tejto produkcii mala výrazný podiel zlatá Kremnica** a strieborná Banská Štiavnica. **Karol Róbert povýšil niekdajšiu banícku osadu zvanú Cremnychbana na slobodné kráľovské mesto**.

Ak si k tomu primyslíme chýry o bohatých novoobjavených náleziskách zlata v potoku Kremnička a v Kremnických vrchoch, pochopíme, prečo sa do mesta priam hrnuli kolonisti, „hostia“. V polovici štrnásteho storočia hučalo už v Kremnici tridsať mlynov drviacich zlatú rudu, dymilo v nej šesť zlatých hút, v ktorých sa zlato tavilo. O sto rokov neskôr to už bolo štyridsať mlynov a dvanásť hút.

~~~

Neapol musíme spomenúť ešte raz v súvislosti s druhou kráľovskou vdovou, tentoraz po legendárnom Matejovi Korvínovi, ktorý bol uhorským kráľom v rokoch 1458—1490. Volala sa Beatrix a k nášmu milému Slovensku ju viazali predovšetkým hospodárske vzťahy; veď **ako svadobný dar dostala od svojho milého Mateja sedem slovenských banských miest** (Štiavnicu, Belú, Hodrušu, Krupinu, Novú Baňu, Kremnicu, Bátovce) a navyše aj Zvolenský zámok. Mala rada hýrivý život. A tak nečudo, že jej jemná pestovaná rúčka tvrdo dopadala na spomínaných sedem miest, lebo nech dali, koľko dali, nikdy nebolo zlata a striebra dost'.

~~~

A zlatá jarabica z Kremnice.

Tú povesť poznáme dobre. Pán Šášovského hradu usporiadal poľovačku. Za celý deň nezastrelil ani zajačika, ani srnčeka, až k večeru vidí - **jarabička zobká piesok** a zapíja vodou. Zasviští šíp, pribije ju k zemi - a **v jej žalúdku nájdu zlatinky**. Na tretí deň sa tam už ryžovalo, zvesť sa rozletela a čoskoro už „zlatí“ baníci cinkali striebornými podkovičkami po kamennej dlažbe krivolakých kremnických ulíc a ich ženy nosili čepce zlatými niťami vyšívané.

Kde sa končí povesť a legenda, a kde sa začína pravda?

~~~

Všetky zlaté cesty Slovenska viedli v tom čase do Kremnice, tam sa aj zlato Kriváňa menilo na okrúhle kremnické dukáty, ktoré sa tak dokonale rozkotúľali do širého sveta.

Hoci sa na Slovensku zlato ťažilo na mnohých miestach, predsa len ešte väčší význam ako ťažba zlata má ťažba striebra, ktoré sa u nás dolovalo od nepamäti.

~~~

Po stáročia fárali zlatí a strieborní baníci. Pri sporom svetle kahancov, naplnených psím tukom, rúbali zlaté žily, na ktorých sa jagali kvapky zlatej rosy, zavše ich uviazali na koniec dlhej tyče a tak vypaľovali plyny - hop, hop, hop! - kričievali pred odstreľovaním, aby neporanili permoníka alebo dobré biele žienky, aby si nepohnevali baniarikov, ktorí by mohli stiahnuť kusy zlata a zahatať cestu k nemu.

Pravdu povediac, baníci vychádzali lepšie s divožienkami, permoníkmi, či dobro-zlou Runou, aj keď ne jeden už v mladých rokoch prišiel o zdravie, o ruku, o nohu, ba aj o život, veď banícka práca patrila vždy medzi najnebezpečnejšie. **Pod kremnickým Šturcom ostalo naveky 313 či 316 baníkov.**

~~~

Po celý stredovek trvala v Uhorsku honba za zlatom.

Zlato a striebro.

Pre ne premyli ryžiarci na Slovensku a v Čechách celé vrchy piesku a štrku, prevrtali podzemie Jílového, Příbramu, Kutnej Hory, Jáchymova, Štiavnice a Kremnice, **prerúbali šesťnásť kilometrov dlhú odvodňovaciu štôľňu, ktorou vyviedli podzemné vody do Hrona, a tak kremnické zlaté bane navždy zbavili vodného nebezpečenstva.**

Stáročia plynuli, zlata a striebra ubúdalo. A keď ťažba klesla pod hranicu rentability, začalo sa uvažovať o tom, že bane zatvoria. **Neskôr fárali aj kremnickí zlatí baníci posledný raz. Stalo sa to pätnásteho decembra 1970, keď výťah vyviezol na povrch posledný vozík zlatej rudy, posledné tri gramy zlata po takmer sedemstoročnej nepretržitej ťažbe.**

Prehľadovanie domácich surovinových zdrojov prináša nielen nové pohľady, ale i nové možnosti. Národný podnik Geoindustria v Prahe vypracoval surovinovú štúdiu s cieľom prognózneho zhodnotenia zlatonosných rúd v ČSSR.

Na Slovensku sú najperspektívnejšími oblasťami okolie Kremnice, Banská Štiavnica - Hodruša, Malé Karpaty, Nízke Tatry, Považský Inovec, Trábeč, Levočské vrchy a južná časť Veporíd. A spomedzi nich na prvom mieste je stále okolie Kremnice, ktoré sa nikdy geologicky detailne nepreskúmalo./* **V oblasti Šturca na severozápadnom okraji kremnického rudného poľa sú známe východy zlatonosných žíl Schrammen a Hlavná.** Ich rudy obsahujú asi dva gramy zlata a dvadsať až dvadsaťpäť gramov striebra na tonu.

~~~

...vanie z jeho slov rovnaká nostalgia ako z prejavu **zlatého baníka v Kremnici, keď pred bleskami fotografistov stál ako hlavný hrdina dňa** na čierno nalakovaný vozík, ovenčený zeleným vencom, so sedemsto kilogramami rudy, s tromi gramami zlata. Vliali sa do zlatého kolobehu sveta a už nikdy nikto nebude môcť povedať - sú to tieto tri gramy zlata, je to tento prsteň.

...kremnickí baníci ryžovali a dolovali zlato takmer rýdze.

---

* údaje z roku 1989